

T2- Gürbilek, N. (2018). Mağdurun Dili. İstanbul: Metis. (ISBN: 978-975-342-660-2)

Ayşegül GÖKSEL¹

Nurdan Gürbilek tarafından kaleme alınan ve beş denemeden oluşan “Mağdurun Dili” isimli kitap, Türk edebiyatında mağdurluk kavramının nasıl ele alındığını, hor görülme, dışlanma, çift kalplilik, gurur yarası, itilmişlik gibi kelimeler vasıtasıyla Dostoyevski, Oğuz Atay, Cemil Meriç ve Yusuf Atılgan’ın yapıtlarında kurgulanan karakterler ile yazarların kendi şahsiyetlerindeki iz düşümünü gözler önüne sermektedir. Metis Yayınları tarafından okurla buluşturulan, beşinci baskısı yapılan ve sıra dışı kapak tasarımıyla dikkati çeken kitap, 172 sayfadan müteşekkildir.

Eserde bir giriş ve beş bölüm bulunmaktadır. Bölümlerin isimleri sırasıyla; “Horlanmanın Acısı (Edebiyat ve Gurur Yarası), Acı Anlatılabilir Mi? (Duygu, Pathos, İroni), Mağdurun Dili (Tarihte Mağlup Üslupta Galip), Yazarın Kibri (Bir Başkası Olarak Okur) ve Yeraltında Kimler Var? (Görülme, Hor Görülme, Hiç Görülmemek)” olarak başlıklandırılmıştır.

Kitabın ilk bölümünde şölen sofrasından kovulan, görülme arzusu ile hor görülme hatta hiç görülme korkusu yaşayan kibirli yalnızlıklarıyla nam salan Dostoyevski kahramanları ile bu kahramanlarla yazarın hayatındaki özdeşleşme ele alınmıştır. İkinci bölümde patetik bir acıyla sarsılan tutunamayan karakterlerin yazarı Atay’ın, akıl-duygu çatışmasının içine çekilişine yer verilmiştir. Üçüncü bölümde kendisini aynı anda hem muzaffer hem de ezeli mağdur olarak gören Meriç ve onun tezatlarla dolu düşüncesine değinilmiştir. Dördüncü bölümde Atalay’ın “Anlamazlardı!” vurgusundaki kibir ve anlaşılama korkusunun getirdiği çift değerlilikten ve “elipaketlilere” duyulan nefretten bahsedilmiştir. Beşinci ve son bölümde “görülme imgesi” ile insan bakışına duyulan ihtiyaç ile hor görülmenin veya hiç fark edilmeyişin yaraya dönüşmesi ortaya konulmuştur.

Birinci Bölüm: Horlanmanın Acısı

Bu bölümde yazar, Dostoyevski’nin şöleden kovulan ve mağdunlukla incinmişliği aynı bedende toplayan karakterleri üzerinden mağdurluk kavramını ele almıştır. Yazar, bakışın çifte doğasının yani görülme isteğiyle hor görülme veya hiç görülme korkusunun Dostoyevski’nin eserlerinin odak noktalarından biri olduğunu vurgular. Dostoyevski’nin eserlerinde sokakta gezerken birileri tarafından fark edilmek isteyen ama aynı zamanda başkalarının üstten bakışlarından kaçan, hayata uyum

¹ Doktora Öğrencisi, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türkçe Eğitimi ABD (İstanbul, Türkiye) e-posta: aysegul.goksel@hotmail.com, 0000-0003-0635-956X [Tanıtma, kayıt tarihi: 21.09.2022-kabul tarihi: 20.10.2022]

sağlayamayan ve bir omuz darbesiyle muhatabıyla eşitlenmeyi arzulayan karakterler çoğu zaman toplum tarafından görülmezler.

Gürbilek, Dostoyevski'nin horlanmanın gurur yarasını anlatmaktaki başarısını yalnızca yazarlık yeteneğiyle açıklamanın kifayetsiz olduğunu, yazarın kendi geçmişindeki yaşanmışlıklarının, açlık duygusunu hatta ölüm korkusunu bile bastırarak kadar güçlü olan gurur yaralarının kahramanlarına çok şey kattığını dile getirir.

Hiçlik duygusu, kahramanların kendilerini bir ayakkabı tabanı, iğrenç bir paspas, bir fare, solucan veya böcek gibi hissetmediği bir Dostoyevski romanı yoktur, der Gürbilek (s. 31). Bu durum Kafka'nın *Dönüşüm* eserindeki Gregor Samsa'yı hatırlatır. Tabii Dostoyevski'deki böcekleşme sıradanlığı, gözden çıkarılmayı çağırıştır. Onun romanlarında en çok kullanılan iki kelimedenden biri gurur, diğeri ise rubledir. Dostoyevski, para imgesiyle herkes gibi olmaktan kurtulup hayranlık duyulan biri olma hasretini dile getirir.

Gürbilek'e göre Dostoyevski'nin kahramanlarının çekildiği son kale, sığınak olan "yeraltı" metaforunun (s. 34) ideolojik bir yönü de bulunur. Dar kafalı akılcılığa, kendinden emin Batıcılığa karşı düş gücünün savunulduğunu bir yer olan yeraltı, aynı zamanda kişinin görülebilmek için alçaldığı bir dünyadır (s. 35). Dostoyevski kahramanı; "Gör beni, madem kahraman olarak görmüyorsun, alçak olarak gör, ama mutlaka gör!" (s. 35) diyerek bu arzusunun ifşa eder.

Baba katlinin yazarı olarak görülen (s. 45) Dostoyevski, babayı öldürenle bunu aklından geçiren arasında bir suç ortaklığı olduğunu belirterek "Suçu işleyen mi suçlu, yoksa onu aklından geçiren mi?" (s. 45) sorusuyla suç ve suçlu kavramlarını sorgular ve Baba ile oğul arasındaki çatışmanın gurur yarası açığına vurgu yapar.

İkinci Bölüm: Acı Anlatılabilir mi?

Bu bölümde Oğuz Atay'ın eserlerindeki ve kişiliğindeki tutunamayan mağdur tavrı ele alınır. İlk kez Ruskin'in kullandığı ve Atay'ın sıkça yer verdiği "patetik yanlıgı" (s. 53) kavramı ile duygunun dış dünyayla ilgili düşüncüyü manipüle edişi ve iç dünyayla dış dünya arasındaki mesafenin ortadan kalkışı kastedilir (s. 54). Gürbilek, Atay'ın apatetik ve patetik yanılıgıyla okurunu Doğu-Batı karşıtlığını bünyesinde barındıran bir akıl-duygu anaforunun içine çektiğini belirtir (s.56). Yazara göre Batı tutucu ve gerici bir akılken Doğu sevgi dolu duygudur ve Atay bir kutba yönelmek yerine iki karşıt uç arasında gelgitler yaşar. Gürbilek'e göre Selim, hayatın gerçekliği denen hoyratlıkta acı çeken saf bir karakterdir ve tıpkı Dostoyevski'de olduğu gibi başkasının yargılayan bakışları karşısında aşırı kırılmalık gösterir.

Üçüncü Bölüm: Mağdurun Dili

Bu bölümde ezeli mağdur, horlanan göçmen çocuğu Cemil Meriç'in aynı anda hem dâhi hem zavallılığının işlendiği bir çifte bağlanma okuyucuyu karşılar (s. 94). Yazara göre Atay'da olduğu gibi Meriç'te de düşünce, duygudan arındırılmış değildir ve kanatlı bir üslupta dile gelir (s. 83).

Gürbilek, Meriç'te yoğun bir erillığı yitirme duygusunun sıklıkla kendini belli ettiğini dile getirir. Meriç, Tanzimat'ın bir medeniyetin fethi değil "ırzın teslimi" (s. 87) olduğunu ve Avrupa'nın erkeği baştan çıkararak bir Havva'yı temsil ettiğini (s. 89) dile getirir. Yazara göre Avrupa'yı bir türlü fethedemiyor olmanın verdiği yetersizlik duygusu Meriç'te bir kadınsılaşma endişesini (s. 96) beraberinde getirdiğinden bu korkusunu bastırmak için Meriç güv, erkekçe bir söylem kuşanır.

Gürbilek'e göre Meriç'in düşüncesi tezatlarla doludur. Meriç, bir taraftan yobazlığı düşüncenin önündeki en büyük engel olarak görülürken diğer taraftan Şarkın nefis müdafaası olduğunu savunur (s. 92). Onun bu ikircikli halinin sebebi şüphesiz Avrupa karşısında yaşanan hüsrandır. Yazar, Meriç'in Marksizmle ilişkisinin de nefret-aşk ilişkisi barındırdığını iddia eder.

Gürlek'e göre Dostoyevski'nin yer altısı Meriç'te fildişi kuleye dönüşür (s. 104). Tıpkı Dostoyevski gibi Meriç de gençliğinde dışlanmışlığı tatmış ve kendisini sürünün terk ettiği hasta koyun olarak hissetmiştir.

Dördüncü Bölüm: Yazarın Kibri

Bu bölüm, Atılğan'ın içine kibrin katıldığı umutsuz bir bakışla okuyucularını kastederek sarf ettiği "anlamazlardı!" (s.118) paradoksunun tartışılmasıyla başlar. Okuru küçük görmekle ona muhtaç olma hissini getirdiği yazar-okur gerginliği, Atılğan'da olduğu gibi Dostoyevski'de de kendisini gösterir. Gürbilek'e göre Atılğan romanlarının ortak özelliklerinden biri etiket düşkünlüğüne yönelik öfkedir ve onun "Elipaketliler"e karşı hissettiği nefret aslında ikiyüzlü toplumsal değerlere yönelttiği bir suçlamadır (s.126). Yazar, Atılğan'ın karakterlerindeki "gerçek sevgi" arayışının bir nevi sahicilik arayışı olduğunu ve bu çabanın aslında insanın kendine ayna tutan dışında herkesi devre dışı çıkarma gayreti olduğunu dile getirir. Ancak Atılğan, kahramanın gerçek sevgi arayışını bir özgürlük mü yoksa maraz olarak mı ele alacağına karar verememiştir.

Beşinci Bölüm: Yeraltında Neler Var?

Bu bölümde bakışın çifte doğasına muhtaç ve maruz kalmanın nasıl bir yaraya dönüştüğüne değinilmiştir. Zebercet çift kutuplu bir karakterdir, yani hem bir cani hem de bir mağdurdur. Adeta yaşamı boyunca horlanan ama buna karşı çıkamayan herkesin ete kemiğe bürünmüş hâlidir. Cumhuriyet'in hor gördüğü, yeraltına ittiği içeriklerin temsilcisidir Zebercet (s. 172). Gürbilek, Anayurt Otel'i'nin, bastırılmış bir gazap öyküsü olduğunu iddia ederken Zebercet'in görülmeişin acısını kendisini hırpalayandan değil gücünün yettiğinden çıkarttığını savunur. Aynı zamanda Zebercet de tıpkı Stravrogin gibi işlediği suçtan dolayı vicdan azabı çekmez, başkasının, sıradan insanların eline düşmekten korkar (s.169).

Eserde, modernizmin insanı savuruşu ve kendine benzemeyeni hor görme temayülü, ezilen için bir gurur yararı olmanın yanı sıra içeride derin bir hıncı da büyüttüğü dile getirilir. Hayata bir sıfır yenik başlayan mağdur kahramanların, mağrur bir öfkenin katmanları arasında şölenden kovulmuşların sığınabilecekleri hem bir hapisane hem de bir sığınak olan yerlerin yeraltı, fildişi kule veya bir otel olabileceğinin altı çizilerek ötekiyi anlamak için önce fark etmek gerektiği ve sorgulamaya dayanmayan toplumsal kabulün ve önyargının bireyde açacağı derin yaralar ve bu durumun getirisi olan isyan gözler önüne serilmektedir.

Gürbilek, edebiyatın mağdurlukla kesiştiği ve bıçak sırtı bir noktadaki bu kırık ve ıstırap dolu malzemeyi dramatize etmeden kendine has üslubu ve kavramlaştırmadaki kudretiyle yoğurarak okuyucusuna farklı bir bakış açısı ve onulmaz bir edebiyat zevki sunmakta ve bunu yaparken de tıpkı Daryus Shayegan gibi kelimeleri akan nehirler gibi konumlandırarak müthiş bir anlatma gücü sergilemektedir. Bu bakımdan dil ve edebiyatın olanaklarını duyumsamak ve mağdurluğun edebiyatla ilişkisini incelemek isteyenler için tarifsiz bir deneyim olanağı tanıyacak olan eserin okuyucusuyla buluşması tavsiye edilmektedir.

Kaynakça

Adres	Address
RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8 Kadıköy - İSTANBUL / TÜRKİYE 34714	RumeliDE Journal of Language and Literature Studies Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8 Kadıköy - ISTANBUL / TURKEY 34714
e-posta: editor@rumelide.com	e-mail: editor@rumelide.com,
tel: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616	phone: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616

Gürbilek, N. (2018). *Mağdurun Dili*. İstanbul: Metis Yayınları.

Shayegan, D. (2018). *Yarah Bilinç*. İstanbul: Metis Yayınları.